

FASCINATE

ANTI-KVARISK FÖRUNERSÖKNING AV GRAFFITIMÅLNIGNEN FASCINATE I BROMSTEN, STOCKHOLM

Fascinate Foto: Circle

Rat & Dragon
Tomas Örn
Bolagsgatan 15
974 37 Luleå

t. 070-4672549
info@ratdragonproduction.se
<http://ratdragonproduction.se>
org nr: 7610020237
bankgiro: 551-1274

Rat & Dragon

info@ratdragonproduction.se
<http://ratdragonproduction.se>

FASCINATE

Antikvarisk förundersökning av graffitimålningen Fascinate, Bromsten

Utförd av Tomas Örn, Rat & Dragon, oktober 2017

Beställare: Stockholms stad, Exploateringskontoret, Margareta Biberg

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

3. SAMMANFATTNING

4. LAGSKYDD OCH TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDEN

5. BESKRIVNING

6. HISTORIK

14. FASCINATES KULTURHISTORISKA VÄRDEN

FASCINATE

SAMMANFATTNING

Graffiti var från början en del av den amerikanska hiphopkulturen som utvecklades av och bland ungdomar i New York under 1970-talet. Förutom graffiti innehöll den också brejkdance och rapmusik. Bromstens industriområde var mellan 1980- och 2000-talet en central plats för graffiti i Sverige. Fascinate målades av Circle och Weird 1989 och har sedan dess spelat en stor roll för graffitiens utveckling i Sverige.

Fascinates kulturhistoriska värde består av dess betydelse för graffitiens utveckling och att den representerar den tidiga graffiti-kulturen i Stockholm och i Sverige. Som ett privat och osanktionerat uttryck i en offentlig miljö blir står graffiti och Fascinate ibland i opposition mot majoritets-samhällets överenskommelser. Fascinate synliggör gemensamma överenskommelser om arkitekturens estetik och funktion såväl som samhällets maktstrukturer. Fascinate har varit en mycket betydelsfull del i graffiti-kulturens etablering och tidiga utveckling. Inte minst i Bromsten där Fascinate och graffiti omtolkade ett industriområde till en konstnärligt kreativ plats där graffiti-kulturen skapade sig ett eget utrymme utanför centrum, i Stockholms ytterstad.

Fascinate kulturhistoriska värde består också av dess betydelse för den svenska samtidskonsten och den svenska konsthistorien. Sedan sin tillkomst har Fascinate varit en referenspunkt för graffiti-konstnärer och en närmast ikonisk representant för graffitiens tidiga utveckling. I sin samtid var upphovsmännen Tariq och Circle ansedda som några av Sveriges absolut bästa graffiti-målare. Med sin höga detaljeringsgrad, bildkomposition och det tekniskt avancerade utförandet blev Fascinate stilbildande för graffitiens estetiska och formmässiga utveckling i Sverige.

LAGSKYDD OCH TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDEN

DETALJPLAN

Graffitimålningen Fascinate är skyddad genom skyddsbestämmelser i detaljplan för Kv Tora m.fl. I Bromsten i Stockholm Dp 2008-19226-54. Laga kraft 2016-10-06. Skyddsbestämmelserna avser själva graffitimålningen och reglerar hur underhållet ska utföras.

q1 Befintlig vägg får ej rivas och graffitimålning ska bevaras

q2 Vård och underhåll ska utföras med material och metoder anpassade till konstverkets kulturhistoriska värde

Detaljplan Bromsten

Länsstyrelsen i Stockholm skrev i sitt samrådsyttrande angående Fascinate att:

“[Fascinate] tillhör ett fåtal kvarvarande målningar från den tidiga graffitiscenen i Stockholm [...] [t]ill sin natur representerar graffiti särskilda grupper av ungdomar och deras ifrågasättande av majoritetssamhällets normsystem och rättigheter. Utifrån ett kulturhistoriskt perspektiv är graffiti just genom sin ifrågasättande funktion en viktig källa till kunskap om vår nutid och nära historia, som på ett sött som få andra kulturföreteelser berättar om ungdomars livsvillkor, drömmar, upplevda eller faktiska begränsningar, relationer, estetiska preferenser, kreativitet och mycket annat. Graffiti fungerar därmed även som en spegel för majoritetssamhället, där alltifrån våra juridiska system till uttalade överenskommelser om hur vi agerar tillsammans med människor synliggörs och befästs.”

Samtidigt har graffiti under de senaste decennierna etablerat sig som estetisk uttrycksform med ett inflytande som går långt bortom de små grupper som ägnar sig åt graffiti i praktiken. Graffiti säljs i dagens konstvärld på gallerier och utomlands finns gatukonstnärer vars konst betingar mycket stora belopp. Många tidigare gatukonstnärer återfinns idag i den etablerade konsvärlden [sic] som respekterade konstutövare, och gränsen mellan subkultur och majoritetskultur blir därmed allt otydligare. Att graffiti måste räknas som en del av den etablerade konstscenen står dock allt mer klart.”¹

1 Samrådsyttrande. Länsstyrelsen i Stockholm 22011-01-31, dnr 4021-10-15921

Stockholms stadsmuseum har i programarbetet och i svar på ansökan om k-märkning sagt att: *“bevarandet av dessa anläggningar [bl.a. Fascinate] skulle kunna på ett positivt sätt tillföra den planerade utbyggnaden variation och skapa en intressant miljö med viss förankring i områdets historia.”*²

BYGGNADSMINNE

Fascinate är inte förklarad som byggnadsminne enligt kulturmiljölagens 3 kap.

Fråga om byggnadsminnesförklaring väcktes hos länsstyrelsen i Stockholm 30 augusti 2007 tillsammans med tre andra graffitimålningar i Stockholm från samma tid (Red Dragon av Ziggey och Disey från 1989, Highway av SHOF från 1989 & Midsummer Madness av Akay och Spade från 1994). Länsstyrelsen avslag yrkandet om byggnadsminnesförklaring 2016-12-22.³ Länsstyrelsen konstaterade att målningarna alla har höga konstnärliga och kulturhistoriska värden men att målningarna inte kan skyddas genom kulturmiljölagens bestämmelser.

BESKRIVNING

BROMSTEN

Circle själv beskriver att Bromstens industriområde påminde “om ett utbrunnet Bronx, det var samma känsla, samma karaktär”.⁴ Industriområdet var en plats med bilskrot, metallåtervinning, övergivna och plundrade bilar. Industriområdet var arkitektoniskt brokigt med både funkisvillor i tegel, enkla industribyggnader med material som betong och plåt, bilskrot och badmintontält. Centralt genom industriområdet rinner Bällstaån kring vilken det fanns en viss växtlighet. Graffitin och Fascinate var väl synliga och inslag i den miljön. Bromstens industriområde var också den väg som gående och cyklister tog sig mellan bostadsområdena i Bromsten och Spånga station där pendeltåg och bussförbindelser finns. Bromstens industriområde var en plats som omtolkades av graffitimålarna och försköt tyngdpunkten från centrum mot ytterstaden. Circle och Tariq var bland de första att börja måla och genom Fascinate etablerade de Bromsten som en plats för graffiti.

Även om graffiti karakteriseras av att vara tillfällig genom att en tag eller målning ofta inte är avsedd att vara bestående eller att den målas över eller saneras bort så är många av de platser graffitin målas på bestående och lika i sin karaktär. I Bromsten har det målats graffiti i cirka tjugofem års tid och industriområden som Bromsten är än idag plats för graffitikulturen, t.ex. Snösätra i Rågsved. Bromstens industriområde angränsar direkt till järnvägsspåret som knyter ihop kända graffitispots som Karlberg/St.Eriksbron, Albano, David Larssonväggen i Sundbyberg och Solvallaväggen. Infrastruktur i form av järnvägsspår, broar, bilvägar och gångtunnlar är också typiska arkitektoniska miljöer där graffiti målas.

2 Graffiti-kulturhistoriskt skydd. Stockholms stadsmuseum, 2007-10-05, dnr 106-32/74/2007

3 Angående byggnadsminnesförklaring av fyra graffitimålningar. Länsstyrelsen i Stockholm 2016-12-22, dnr 432- 2007-77107/432-28379-2012

4 Engberg, Björn, Bromsten: 25 år av bombing & burners, Moon Space Books, Stockholm, 2012, s. 20.

FASCINATE

Fascinate är målad på en vägg på en idag riven industribyggnad. Tomten framför Fascinate har varit obebyggd sedan målningen gjordes vilket gjort att den varit väl synlig i området för förbipasserande. Just att det var en tom yta framför ska i alla fall delvis ha styrt valet av plats.⁵

Konstvetaren Jacob Kimvall har gjort en detaljerad beskrivning och analys Fascinate.⁶ Han beskriver hur text och bokstäver är centrala inom graffitin och att Fascinate karakteriseras av en wildstyle-text med ordet Fascinate som namngett målningen. Det centrala i bilden är texten Fascinate, som spränger fram genom en mur och svävar över en urban stadsmiljö. Trots sin storlek beskriver Kimvall och Barenthin Lindblad hur Fascinate ansågs vara tekniskt avancerad med många detaljer, t.ex. figurerna som flankerar texten och den korkbössa som en av figurerna håller i. Tariq var specialiserad på just figurer, eller characters, och Circle var specialiserad på text. Figurerna i bilden finns även ett urbant motiv på tunnelbanan och en stadsmiljö där en reklamannons som efterliknar Coca Colas logotype istället har texten *all in one*, vilket var det crew som Circle och Tariq tillhörde. En av figurerna är en narkoman som just ska till och sätta sprutan i armen. Det är ett tydligt antidrogbudskap som även återkommer i andra målningar av Circle och Tariq. Bakom narkomanen syns en demonisk hand som kan förstås som att den symboliserar drogen och drogmissbruket. Jacob Kimvall skriver också att det bl.a. i explosionen i bilden finns referenser till Seen och Dusters målning som är med i filmen Style Wars.

Bromstens industriområde & Fascinate. Foto Tomas Örn 2017

5 Kimvall, Jacob, Målning, bild och kulturarv: graffitimålningen Fascinate som visuell ekologi (opublicerad)

6 Kimvall, Jacob, Målning, bild och kulturarv: graffitimålningen Fascinate som visuell ekologi (opublicerad)

HISTORIK

graffi' ti (italienska, pluralis av *graffito* 'ristning', ytterst av grekiska *gra' phō* 'skriva')⁷ kan utgöras av text, bild eller bådadera, ristat, skrivet eller målat, oftast olovligt på offentliga platser eller annans egendom för att dekorera eller för att uttrycka åsikter och känslor.⁴

Inom arkeologin syftar begreppet graffiti vanligtvis till text och bilder som uppförs medvetet av enskilda personer i ett offentligt rum eller på offentlig plats. Definitionen kan även inbegripa att texten eller bilden ska ha utförts utan sanktion, dvs att det är utfört av en person som uttrycker sig själv och inte skriver ett officiellt meddelande från en t.e.x en stat eller organisation. Historiskt har graffiti därför både utförts både lagligt och olagligt. Exempel på sådan graffiti är text skriven på väggar i det antika Pompeji och de runor som svenska legosoldater ristade på Pireuslejonet, numera placerad i Venedig och marmoralustraderna i Hagia Sofia, Istanbul.

Graffiti finns dokumenterad från forntida Egypten, antikens Grekland fram till nutid och i flera olika former. Den finns i alla världsdelar från Maya till moderna subkulturer i USA. En historik över fenomenet graffiti kan därför i denna antikvariska förundersökning endast bli översiktlig och fokusera på den moderna graffiti som växte fram under 1900-talet och de aspekter som har betydelse för förståelsen av Fascinates karaktär och kulturhistoriska värden.

MODERN GRAFFITI I SVERIGE OCH I BROMSTEN

Målningen Fascinate ingår i den moderna graffiti som ibland kallas TTP-graffiti. Konstvetaren Staffan Jacobsson lanserade begreppet TTP-graffiti i sin doktorsavhandling från 1996.⁸ TTP graffiti består av tre huvudgenrer; tag, throw-up och piece. Jacob Kimvall, också han konstvetare, beskriver dem så här: *Tag är graffiti målarens signatur [...] Piece är en förkortning av ordet masterpiece och syftar på vad man i vardagssvenska kallar för graffiti målning [...] Throwup är en snabbt utförd bokstavs bild [...] Gränsdragningen mellan dessa olika former är inte alltid knivskarp och särskilt mellan throwup och piece kan ibland gränserna vara flytande. Eventuellt skulle man till dessa tre kunna lägga en fjärde genre. Character är de figurer som ibland flankerar piecens bokstavs bild.*⁹

TTP- graffiti var från början en del av den amerikanska hiphopkulturen som utvecklades av och bland ungdomar i New York under 1970-talet. Förutom graffiti innehöll den också brejkdance och rapmusik. Som en del av en urban subkultur var graffiti en gatukultur där bl.a. husväggar och tunnelbanevagnar målades. En förklaring till att just tunnelbanevagnar målades anses vara att de rörde sig genom New York utomhus på s.k. high lines och därför syntes i stora delar av staden. Graffiti målarna blev på så sätt synliga i ett större offentligt rum. Tåg och även bussar målas, fortfarande, ibland av många graffiti målare på en gång, s.k. bombing. Fotografen och journalisten P-O Sännås beskriver hur många ungdomar målade tåg och riskerade sina liv när de hängde utanpå tågen och att jakten på färg ledde in i kriminalitet.¹⁰ Men graffiti var också tidigt en del av ett konstetablissemang där graffiti ställdes ut på gallerier.¹¹ Etablerade konstnärer som Keith Haring

7 Nationalencyklopedin, graffiti. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/graffiti> (hämtad 2017-10-27)

8 Jacobson, Staffan, Den spraymålade bilden: graffiti måleriet som bildform, konströrelse och läroprocess, Aerosol Art Archives, Diss. Lund : Univ.,Lund, 1996

9 Kimvall, Jacob, Skadegörelse - klotter - nedskräpning förbjuden!: graffiti borttagning som ikonoklasm, Södertörns högskola, Huddinge, 2005, s. 12.

10 Tre år med graffiti målarna, Dagens Nyheter 1993-07-23

11 Kimvall, Jacob, The G-word: virtuosity and violation, negotiating and transforming graffiti, Dokument Press, Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2014, Årsta, 2014. s.55-65.

och Jean-Michel Basquiat nämns ofta som influerade av graffiti och idag säljs graffiti på gallerier och auktionshus för stora summor. Graffitikonstnären är idag en del av konstetablissemangen och kända namn som NUG och Carolina Falkholt får utsmykningsuppdrag och är en del av samtidskonsten.

Precis som i USA kom graffitin tillsammans med hiphopen.¹² I september 1984 sände SVT Style Wars (svensk titel: Konst På Stickspår) från 1983, en dokumentär om den amerikanska hiphop-kulturen. Andra böcker och filmer som varit betydelsefulla för TTP-graffitins etablering är t.ex. Subway Art (av Henry Chalfant och Martha Cooper) och filmer som Beat Street.¹³ Det är inte en officiell startpunkt för den svenska graffitiscenen, men många som började måla graffiti i mitten av 1980-talet hade sett dokumentären och inspirerats att börja måla.¹⁴ I en intervju säger också Circle att han och Tariq båda hade sett filmen och de efter det började måla tillsammans.¹⁵

Under 1980- och 1990-talet stöddes graffitikulturen av samhället. Kulturskolor i Stockholm har under åren ordnat med kurser och workshops i graffiti, bl.a. i Farsta. Det var vanligt förekommande att ungdomarna fick måla fritidsgården eller utrymmen i skolan. I Rågsved 1989, samma år som Fascinate gjordes, fick gruppen SHOF (Still Heavens Only Force) i uppdrag att måla en av ytterväggarna på den kända ungdomsgården Oasen. De gjorde målningen *Highway*. Målningen är dedikerad till ett antal personer, däribland MC Tim som ska ha varit först med att rappa på svenska på skiva.¹⁶

Rapparen MC Tim var även med på det graffitisymposium som hölls i Luleå 1991 med graffitimålare från Stockholm, Göteborg och Luleå. Det stöddes av bl.a. lokala företagare, länsstyrelsen och kommunen och det ordnades med en utställning i landstingshuset.¹⁷ I Luleå 1987 fick ett antal ungdomar måla på baksidan av Nya Folkets hus Ripan och det ansågs vara konst, jämförbart med Picasso.¹⁸ Målningarna är idag fortfarande kvar och några av de äldsta i Sverige. Kommuner och organisationer som ABF och IOGT ordnade graffiti jams, med både hip hop och graffiti.

NOLLTOLERANSEN

Sedan 1994 har graffitin i Stockholm präglats av Stockholms stads nolltolerans mot klotter och graffiti. Stockholms stads Policy mot klotter, eller Klotterpolicyn¹⁹ omfattar alla Stockholms stads förvaltningar.²⁰ Nolltoleransen mot graffiti och klotter bygger löst på "broken windows-teorin" som lanserades i New York i mitten av 1990-talet och pekar ut graffitin som inkörsport till drogmissbruk, våld och annan kriminalitet samtidigt som graffitin ansågs skapa otrygghet i det offentliga rummet.²¹

Under 2010-talet har policyn allt mer kommit att kritiserats hårt av graffitimålare, yttrandefrihetsexperter och kulturinstitutioner

-
- 12 Kimvall, Jacob, The G-word: virtuosity and violation, negotiating and transforming graffiti, Dokument Press, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2014, Årsta, 2014. s.40
 - 13 Kimvall, Jacob, The G-word: virtuosity and violation, negotiating and transforming graffiti, Dokument Press, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2014, Årsta, 2014. s.109
 - 14 Kimvall, Jacob, The G-word: virtuosity and violation, negotiating and transforming graffiti, Dokument Press, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2014, Årsta, 2014. s.37-38
 - 15 Engberg, Björn, Bromsten: 25 år av bombing & burners, Moon Space Books, Stockholm, 2012, s. 19
 - 16 Ansökan om byggnadsminnesförklaring eller annat kulturminnesskydd av graffitinmålningar, 2007-08-30, Länsstyrelsen i Stockholm, dnr 432-07-77/07
 - 17 Graffitisymposium 1991 Luleå. Mc Tim freestyle. https://www.youtube.com/watch?v=gYodZc_zQao
 - 18 WAB ur Nattkrök 1987. <https://www.youtube.com/watch?v=cyKOrkqa3VA>
 - 19 Kimvall, Jacob, Noll tolerans: kampen mot graffiti, Verbal, Stockholm, 2012
 - 20 Policy mot klotter och liknande skadegörelse i Stockholm, 2007
 - 21 Kimvall, Jacob, Noll tolerans: kampen mot graffiti, Verbal, Stockholm, 2012

eftersom den också riktas mot lagligt utförd graffiti och de som målar graffiti lagligt. Bland annat ansågs Klotterpolicyn strida mot den grundlagstadgade yttrandefriheten och rätten att utöva kultur och konst. Efter kritik från bl.a Justitieombudsmannen, JO,²² ändrades policyn 2014/15 så att den mest omstridda paragraf 9 i Stockholms stads klotterpolicy togs bort och inte längre lika tydligt riktar sig mot lagligt utförd graffiti.

Nolltoleransen innebar att graffiti förändrades. Utvecklingen av det som kallas "stockholmsstilen" skedde när väktare och polisiära resurser riktades mot att bevaka platser där graffiti målades. Även där det var lagligt att måla beslagtogs polis och väktare färg och material och graffiti-målare togs in till förhör. Konstutställningar med graffiti stoppades och det blev allt mindre tid att måla större och genomarbetade pieces.²³ Innan nolltoleransen la graffiti-målarna ofta ner mycket förberedelse och planering av det som målades. En vägg kunde undersökas flera dagar innan den målades så att färgnyanser stämde och så att färgen som ska vara till outlines inte sögs in i väggens material.²⁴ Under nolltoleransen blev tags, throw-ups och bombing vanligare eftersom de inte tar lika lång tid att utföra och för att det var det som provocerade allmänhet och graffiti-motståndarna mest. Hos graffiti-motståndarna bekräftade denna utveckling i sin tur bilden av att graffiti är skadegörelse och skapar otrygghet. Stockholmsstilen som skulle gå fort och vara snabb kunde ibland kopieras av graffiti-målare i andra delar av Sverige även där det inte fanns någon nolltolerans.²⁵

GRAFFITI I BROMSTEN

Bromstens industriområde var mellan 1980- och 2000- talet en central plats för graffiti-ns utveckling i Sverige. Björn Engberg beskriver i boken *Bromsten, 25 år av bombing & burners*²³, hur graffiti-skapandet i Bromsten kan delas in i olika tidsperioder. I en intervju beskriver graffiti-målaren Relik hur utvecklingen kan delas in i tre eror. Den första eran från mitten av 1980-talet då graffiti-ns etablerades som en konstform i Sverige beskriver Relik så här: *"Första eran var då när jag började fota graffiti runt '89 och kom ner dit [Bromstens industriområde] första gången. Det kändes som alla målningar hade en egen identitet då. I alla fall dom på Stora väggen. Det var Circle One, som var jävligt fet, den med lite rollad bakgrund, och så var det den där rosa Circle med plockepinnstil och vita lines, sen Zero såklart och alla andra dom där målningarna som satt där då. Det känns som originaluppsättningen på väggen. Det är klart det fanns målningar innan dom också, men för mig känns det som det var så det började"*.²⁶

The Underground Productions graffiti jam in Bromsten 1995, part 1

814 views

ultraströmmen

Published on Dec 22, 2016

SUBSCRIBE 2

UP Graffiti-jam Bromsten 1995

- 22 Justitieombudsmannen (JO), dnr 2290-2012, 2014-02-03
- 23 Kimvall, Jacob, Noll tolerans: kampen mot graffiti, Verbal, Stockholm, 2012
- 24 Engberg, Björn, Bromsten: 25 år av bombing & burners, Moon Space Books, Stockholm, 2012, s. 51
- 25 Örn, Tomas, Norrlandsfeling, gatukonst.se, 2015-01-18
- 26 Engberg, Björn, Bromsten: 25 år av bombing & burners, Moon Space Books, Stockholm, 2012, s. 179

ANTI-KVARISK FÖRUNDERSÖKNING FASCINATE av Tomas Örn

Den andra perioden är under 1990-talet när Bromsten var ett av de största och mest kända famen i Sverige. Sommaren 1995 anordnade t.ex. Underground Production, UP, ett stort graffiti-jam inför releasen av nr 8 av deras graffitimagasin vilket drog entt stort antal graffitimålare till Bromsten. Den tredje perioden präglas av Stockholms stads nolltolerans mot graffiti och är från 1990-talets mitt till mitten av 2000-talet. Många av de äldre målningarna, pieces, sanerades då bort och nya målningar fick inte sitta kvar länge.

Bromsten har från 1980-tal och nutid en obruten historia av graffitimåleri. Idag 2017 målas graffiti på de väggar som fortfarande finns kvar.

Graffiti i Bromsten 2017. Foto: Tomas Örn 2017

FASCINATE

Fascinate hör till den första perioden och fick stor betydelse för graffitiens utveckling när den målades av Circle och Tariq 1989. I ansökan om k-märkning av Fascinate beskriver Jacob Kimvall och Tobias Barenthin Lindblad hur Circle och Tariq redan som tonåringar ansågs vara "några av de främsta graffitikonstnärerna i Sverige".²⁷ Fascinate är en piece med characters som målades på en central vägg i Bromstens industriområde, den täcker en hel vägg och är totalt 139 kvm stor.²⁸ Målningen ska ha tagit några veckor att färdigställa och det är den tredje målningen som Circle och Tariq och gjorde på samma vägg. Deras bildlärare på Bromstensskolan tvingade dem att måla över den första målningen som de gjort utan tillåtelse. Därefter målade Circle och Tariq Fascinate med fastighetsägarens godkännande

27 Ansökan om byggnadsminnesförklaring eller annat kulturminnesskydd av graffitimålningar, 2007-08-30, Länsstyrelsen i Stockholm, dnr 432-07-77/07

28 Anna Henningsson, Graffitimålningen Fascinate Bromsten, Stockholm. Disent AB, 2017-02-21

Fascinate under uppförande. Foto: Circle 1989

Jacob Kimvall skriver att en del av Circle och Tariqs syfte med att göra Fascinate var att imponera på andra graffitikonstnärer²⁹ vilket den också kom att göra. Efter att den målades blev den en representant för hiphop-kulturen och graffiti. Målningen finns dokumenterad och beskriven i graffitimagasin och böcker om Hip hop och graffiti. Bl.a. P-O Sännås bok *Graffiti - ett gäng hiphopare och deras konst* från 1993 och Lars Petersons bok *Bilder som fascinerar: behoven, smaken, tidsandan från 1995*.

Men Circle och Tariq framhäver själva även såväl konstnärliga och samhällskritiska skäl till att måla graffiti. SVT's ABC sände 1993 ett inslag om hiphopare och graffitimålare där Circle och Tariq är med och pratar om graffiti och Fascinate. De båda intervjuas framför Fascinate och omnämns som "graffitikungarna på Kungsängenlinjen" (pendeltågslinjen som gick från Stockholm central förbi Bromsten och Spånga station) men att de nu hellre kallar sig "Stockholms bästa graffitikonstnärer". Circle och Tariq intervjuas framför Fascinate och pratar båda om att måla graffiti som beskriver andra motiv än att positionera sig i hiphopkulturen.

Patrik pratar om de tråkiga och fula ytorna som finns och som ingen annan än graffitimålarna har för avsikt att hantera estetiskt "[d]et finns otroligt mycket betong och ytor som verkligen skulle behöva fräschas till. Som människor absolut inte tänkt skulle vara snygga men som mer ska vara praktiska. Sen finns det givetvis byggnader och färdmedel och sånt som är otroligt vackra och sådana, jag menar, de är ju redan tillsnyggade så att det är ingenting man ska gå på [och måla] tycker jag". Tariq säger att "[d]et är ett behov som finns att liksom, folk, i det bildflöde vi lever i att försöka skapa rum och att försöka få bli sedd" och kopplar graffiti till en diskussion om vem som representeras i de bilder som förekommer i offentligheten.

Weird/Raiq & Ciurle i SVT's ABC 1993

Att Circle och Tariq bodde i närheten spelade roll för att Fascinate kom att målas i Bromsten. Störst roll spelade dock industriområdets karaktär. Circle beskriver att Bromstens industriområde påminde "om ett utbrunnet Bronx, det var samma känsla, samma karaktär". Det var en plats med bilskrot, metallåtervinning, övergivna och plundrade bilar som gav den urbana känsla som de menade graffiti passade in i, "där målningarna fick sin starka identitet".³⁰

29 Kimvall, Jacob, Målning, bild och kulturarv: graffitimålningen Fascinate som visuell ekologi (opublicerad)

30 Engberg, Björn, Bromsten: 25 år av bombing & burners, Moon Space Books, Stockholm, 2012, s. 20.

HISTORISKA LAGER OCH ÖVERMÅLNINGAR

Fascinate har flera historiska lager. Ett antal hakkors har målats på Fascinate som senare i sin tur övermåls med förbudsskyltar. Det är inte klarlagt när och av vem hakkorsen målades men det är troligtvis målade på Fascinate för att markera mot hiphopkulturen, invandrare och ett mångkulturellt, mångtniskt, samhälle. Utöver hakkors är även ögonen på en av figurerna (narkomanen) övermåls med samma färg. Att måla över ögon är klassisk förstörelse av konst med politiska motiv, s.k. ikonoklasm. Om de tillkommit under 1990-talet så kan de förstås i kontexten av den ökade främslingsfientligheten som det vittnas om i SVT's reportage om hiphop och graffiti från 1993. Inslaget börjar med att Dogge, från Latin Kings, rappar i tunnelbanan. I inslaget beskrivs också hur rasistiska skinheads är "svurna fiender till invandrarungdomar och därför ofta också till hiphopare".

Detaljer av Fascinate. Foto: Tomas Örn 2017

FASCINATE FÖRESLÅS BEVARAS

Stadsbyggnadskontoret föreslog att Fascinate skulle bevaras och få ett skydd i den nya detaljplanen för Bromsten. Stadsbyggnadsnämnden sade 2008 dock nej till detta med hänvisning till Stockholms stads klotterpolicy.

“Stadsbyggnadsnämnden motsätter sig bevarandet av industribyggnaden på Botvid 1. Fastigheten kommer att ligga på paradplats i den centrala parken. Skälet som anförs till att låta byggnaden stå kvar skulle vara en graffitimålning. Då stadens klotterpolicy innebär ett totalt avståndstagande från både klotter och graffiti avvisar stadsbyggnadsnämnden bestämt möjligheten att bevara fastigheten. Om målningen bedöms ha ett högre kulturhistoriskt värde kan den flyttas till annan plats utanför programområdet.”³¹

I Dagens Nyheter motiverade stadsbyggnadsnämndens ordförande, Kristina Alvendal, vidare beslutet att motsätta sig bevarande.

“Graffiti skapar en osäker boendemiljö och målningen kommer att föra med sig ytterligare klotter. Jag tycker det är väldigt olyckligt att bevara väggen, så vi ser hellre att fastigheten tas bort. Om målningen står kvar på den platsen skapar den en otrygg miljö”

32

Efter debatt och uppmärksammande i nyhtesmedia ändrade sig Stadsbyggnadsnämnden och godkände sju år senare detaljplanen och skyddsbestämmelserna för Fascinate 2015-11-05. Området runt Fascinate har förändrats dramatiskt sedan 2008 då planering för att bygga bostäder påbörjades. Hela industriområdet är idag 2017 rivet för att göra plats för ett nytt bostadsområde. Byggnaden vars gavelvägg som Fascinate är målad på har rivits och kvar är endast väggen med Fascinate. Själva målningen har dock under åren genomgått få förändringar. Den nedre delen av målningen har målats över med en vit färg och på vissa ställen har färgen släppt.

- 31 Utdrag ur protokoll, Stadsbyggnadsnämnden Stockholm stad, 2008-11-20 §7.
- 32 Politiker går emot skydd av graffiti. Dagens nyheter 2008-11-05

Foto: Anja Örn 2016

Foto Bengt Oberger 2012

KONSERVATORSÅTGÄRDER

Fascinate har utretts av konservator 2011 då konservator Ewa Björdell på Stockholms målerikonservering AB tog fram ett åtgärdsprogram där det också konstaterades att färg hade släppt och löst och den borde konsolideras.³² Konservator Anna Henningsson på Disent AB har sedan 2015 skadeinventerat och genomfört konservatorsåtgärder på Fascinate. Bland annat har lösa färgpartier återfästs

FASCINATES KULTURHISTORISKA VÄRDEN

UTMANADET AV NORMER OCH POSITIONERING MOT MAJORITETSSAMHÄLLET

Fascinates kulturhistoriska värde består av dess betydelse för graffitins utveckling och att den representerar den tidiga graffitikulturen i Stockholm och i Sverige. Som ett privat och osanktionerat uttryck i en offentlig miljö står graffitin och Fascinate ibland i opposition mot majoritetssamhällets överenskommelser. Fascinate synliggör gemensamma överenskommelser om arkitekturens estetik och funktion såväl som samhällets maktstrukturer. Fascinate har varit en mycket betydelsfull del i graffitikulturens etablering och tidiga utveckling. Inte minst i Bromsten där Fascinate och graffitin omtolkade ett industriområde till en konstnärligt kreativ plats där graffitikulturen skapade sig ett eget utrymme utanför centrum, i Stockholms ytterstad.

Att bevara är på många sätt graffitins motsats. Syftet med att bevara föremål, hus och stadsmiljöer är att bibehålla deras integritet och ha kvar den betydelse som de en gång var avsedda att förmedla. Bevarandet innebär därför att förhindra form och material att förändras. Det innebär även att upprätthålla och skydda det som arkitekturen är avsedd att förmedla även om det är del av en makthierarki som utesluter subkulturens perspektiv.

En del av graffitins kulturhistoriska betydelse utgår från att graffitimålaren gör tvärtom. Graffitimålarens komstnärliga kreativitet vrider på invanda föreställningar och belyser samhällsfenomen på nya sätt. Istället för att låta arkitekturen och samhället vara ifred, tillför graffitimålaren färg, form och budskap som utmanar just normer och kollektiva förståelser av samhället, arkitekturen och konsten. Att att måla över en målning med en ny egen, eller att skriva sin tag på befintliga symboler är ett sätt att ständigt omtolka ett utrymme och påtvinga en subjektiv mening i det offentliga rummet. På så sätt skriver graffitikonstnären in en ny mening i platsen, en mening som ofta motsätter sig platsens ursprungliga estetik och symbolik och stör majoritetens föreställning om vad som är sant och varaktigt.

Olaglig graffiti ifrågasätter även den grundlagstadgade äganderätten och graffitimålaren påvisar att staden har andra värden än de som uttrycks i ägande och arkitektens idé om form och estetik. Det är också en plats för debatt och opposition och staden består inte bara av hus och takvinklar. Det är i denna kontext som graffiti diskuterats i termer av yttrandefrihet, att den enskildes åsikter ska få föras fram även om det är i opposition mot majoritetens överenskommelse eller maktens dekret. Graffitins kreativa verkan kan därför upplevas och uppfattas som respektlös och okänslig för majoriteter och den demokratiska majoritetsregel.

DEL AV DEN SVENSKA SAMTIDSKONSTEN OCH KONSTHISTORIEN

Fascinate kulturhistoriska värde består av dess betydelse för den svenska samtidskonsten och den svenska konsthistorien. Sedan sin tillkomst har Fascinate varit en referenspunkt för graffitikonstnärer och en närmast ikonisk representant för graffitins tidiga utveckling. I sin samtid var upphovsmännen Tariq och Circle ansedda som några av Sveriges absolut bästa graffitimålare. Med sin höga detaljeringsgrad, bildkomposition och det tekniskt avancerade utförandet blev Fascinate stilbildande för graffitins estetiska och formmässiga utveckling i Sverige.

Graffituövarna och den subkultur de ingår i är numer även en del av majoritessamhället och den etablerade konst- och kulturvärlden. Graffiti säljs och ställs ut på konstauktioner och i konstgallerier och på konstmuseer världen över. Precis som många gatukonstnärer som kommit efter dem är idag de båda konstnärerna Circle och Tariq etablerade kulturpersoner inom media, journalistiken, film och tatuering. Circle var tidigt en av dem som utvecklade tatueringskonsten i Sverige och Tariq är internationellt känd filmskapare. Flera av deras verk har varit förebilder för graffitimålare men Fascinate kom att stå ut. "De gjorde den inte mot samhället, utan för människorna som bor i Bromsten. Och andra graffitimålare" Det faktum att den fått förbli nästan helt orörd och vare sig övermålad av andra graffitimålare eller bortsanerad visar på målningens betydelse hos graffitimålare såväl som hos en bredare allmänhet. Även om den nedre delen av målningen är övermålad kvarstår läsbarhet och möjlighet att förstå hela målningen som den var i ursprungligt skick. Fascinate är en självklar del av den svenska samtidskonsten och den svenska konsthistorien.

VÄRDEBÄRANDE DELAR

För att Fascinates kulturhistoriska värden ska kunna bibehållas måste originalmålningen med dess bildkomposition och tekniska egenskaper så som färg/kulör bevaras. Bilden är platsspecifik och skapad för just den vägg målningen är uppförd på och är därför också en förutsättning för Fascinates kulturhistoriska värde. I de delar som är skadade behövs fortsatta konservatorsåtgärder diskuteras.

Det kulturhistoriska värdet hos Fascinate är vidare knutet till Bromsten och det tidigare industriområdet. Bromstens industriområde har haft stor betydelse för graffitins utveckling och varit ett av de mest betydelsefulla fämen. Circle och Tariq hade stor del i att just Bromsten blev en plats där graffitimålare samlades och utvecklades. Deras målning Fascinate var en enskild målning som etablerade dem som kända graffitikonstnärer och Bromstens industriområde som en viktig plats för graffiti i Sverige även för en bredare allmänhet.

Den kontext som Fascinate uppfördes i är i mycket stora delar borta då industriområdet och även en del av byggnaden som Fascinate målades på är rivna. Det försvårar förståelsen av Fascinate och den tidiga graffitikulturen. Framför Fascinate har det alltid funnits en öppen plats och yta som gjort Fascinate synlig och därmed också karakteristisk för området. Det bör fortsatt vara en öppen yta framför Fascinate, t.ex. som den planerade parken.

FASCINATE

Antikvarisk förundersökning av graffitimålningen Fascinate, Bromsten
Tomas Örn, Rat & Dragon, oktober 2017